

UWAGI METODYCZNE

Podstawowe definicje pojęć i klasyfikacje — niezbędne do właściwej interpretacji wyników spisu — będą zamieszczane w każdej publikacji z wynikami spisu.

Z uwagi na fakt, że dla części mieszkańców niemożliwe było przeprowadzenie spisu z udziałem rachmistrza spisowego (z różnych powodów) to dla tych osób, podstawowe informacje, takie jak: imię i nazwisko, data urodzenia oraz płeć — zostały spisane z ewidencji. Wszystkie pozostałe pytania na formularzu spisowym — w przypadku spisywanych z ewidencji — pozostały bez odpowiedzi. Szacuje się, że z ewidencji spisano ponad 730 tys. osób (ponad 2% ogółu ludności), będących stałymi mieszkańcami naszego kraju. Bezpośrednią konsekwencją spisywania z ewidencji są braki odpowiedzi (nieustalone), podawane w poszczególnych tablicach.

W czerwcu 2002 roku został przeprowadzony spis kontrolny do powszechnego spisu ludności i mieszkań. Badaniem objęto ponad 900 wylosowanych obwodów spisowych. W spisie kontrolnym zbadano 64 tys. mieszkań zamieszkałych i niezamieszkałych oraz 192 tys. osób, zamieszkałych lub przebywających w mieszkaniach. Wyniki spisu kontrolnego posłużą do analizy i oceny jakości danych spisowych. Efekty takiej analizy będą prezentowane w kolejnych ogólnopolskich publikacjach tematycznych a także zostaną udostępnione na stronie internetowej GUS www.stat.gov.pl Szczegółowe zasady metodologiczne spisu kontrolnego zostaną przedstawione w publikacji poświęconej metodologii spisu ludności i mieszkań 2002.

DEFINICJE POJĘĆ

KATEGORIE LUDNOŚCI

Na podstawie wyników spisu ludności i mieszkań z 2002 (NSP'2002) zostały wyodrębnione trzy podstawowe kategorie ludności:

1. Ludność stała (stale zamieszkała);
2. Ludność faktycznie zamieszkała;
3. Rezydenci (ludność rezydująca).

We wszystkich tablicach tej publikacji informacje dotyczą kategorii ludności faktycznie zamieszkałej — dalej określanej jako „ludność”.

Ludność stała (stale zamieszkała)

Kategoria obejmuje osoby mieszkające stale (z reguły zameldowane na pobyt stały) oraz:

- obecne w czasie spisu, a dokładnie w momencie krytycznym spisu,
- nieobecne w momencie spisu, bez względu na miejsce przebywania i czas trwania tej nieobecności.

Ludność faktycznie zamieszkała

Kategoria obejmuje następujące grupy osób:

1. Mieszkające stale, które:

- a) były obecne w momencie spisu;
- b) były nieobecne w momencie spisu, ale ich nieobecność trwała mniej niż 2 miesiące;
- c) były nieobecne w momencie spisu przez okres dłuższy niż 2 miesiące, ale ich nieobecność wynikała z następujących powodów:
  - odbywania zasadniczej służby wojskowej lub innej w systemie skoszarowanym oraz uczestniczenia w misjach wojskowych;
  - przebywania w zakładzie karnym lub śledczym;
  - pobytu za granicą.

2. Przebywające czasowo przez okres powyżej 2 miesięcy. Dotyczy to osób, które mieszkają na stałe w innym miejscu (są tam zameldowane na pobyt stały), natomiast w miejscu spisania przebywają czasowo z następujących powodów: nauka, praca, warunki rodzinne lub mieszkaniowe, leczenie lub rehabilitacja, przebywanie w domu opieki.

Jako czas okresowej nieobecności lub przebywania przyjęty został czas faktyczny, a nie zamierzony.

Kategoria ludności faktycznie zamieszkałej nie uwzględnia osób przybyłych z zagranicy na pobyt czasowy, tj. tych, które nie posiadają stałego pobytu w Polsce (pozwolenia na osiedlenie się).

Rezydenci (ludność rezydująca) — nowa kategoria ludności

Do rezydentów zalicza się:

- a) stałych mieszkańców, z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres co najmniej 12 miesięcy — bez względu na ich miejsce przebywania (w kraju czy za granicą);
- b) osoby przebywające czasowo przez okres co najmniej 12 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju lub z zagranicy (cudzoziemcy).

Jako kryterium przemieszczania się ludności przy wyodrębnianiu tej kategorii przyjmuje się: naukę, pracę, warunki rodzinne i mieszkaniowe, leczenie i rehabilitację, pobyt w domu opieki. Oznacza to, że osoby odbywające zasadniczą służbę wojskową (w systemie skoszarowanym) lub przebywające w zakładach karnych czy aresztach — bez względu na czas nieobecności — są zaliczane do rezydentów miejscowości, w których zamieszkiwali przed jej „przymusowym” opuszczeniem.

Wyniki spisu dla kategorii ludności rezydującej będą przedstawione w odrębnej publikacji.

WIEK

Wiek osób — określony liczbą lat ukończonych — ustalono poprzez porównanie pełnej daty urodzenia z dniem przeprowadzenia spisu (tzw. dniem krytycznym, tj. 20 maja 2002 roku).

W tablicach niniejszej publikacji obok pięcioletnich grup wieku wprowadzono również ekonomiczne grupy:

- wiek przedprodukcyjny — mężczyźni i kobiety w wieku 15–17 lat,
- wiek produkcyjny — mężczyźni w wieku 18–64 lata, kobiety w wieku 18–59 lat, grupa ta została podzielona na:
  - wiek mobilny (18–44 lata mężczyźni i kobiety),
  - wiek niemobilny (45–64 lata mężczyźni i 45–59 lat kobiety),
  - poprodukcyjny — mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej.

POZIOM WYKSZTAŁCENIA

Poziom wykształcenia jest to najwyższy ukończony cykl kształcenia w szkole lub szkolenia w innym trybie i formie, uznany zgodnie z obowiązującym systemem szkolnictwa. Podstawą zaliczenia wykształcenia do określonego poziomu było uzyskanie świadectwo (dyplom) ukończenia odpowiedniej szkoły: dziennej, wieczorowej, zaocznej czy eksternistycznej. W 2002 roku, po reformie szkolnictwa z 1999 r., wprowadzającej 6-letnią szkołę podstawową i 3-letnie gimnazjum, badaniem poziomu wykształcenia objęto osoby w wieku 13 lat i więcej. W spisie zastosowano szczegółową klasyfikację, za pomocą której badano czy osoby o wykształceniu wyższym miały tytuł naukowy, magisterium lub licencjat, a osoby o wykształceniu średnim i policealnym czy miały maturę.

Należy również zaznaczyć, że dane spisu 2002 roku — ze względu na termin jego przeprowadzenia (maj 2002 r., podczas gdy w 1988 r. był to grudzień) — nie w pełni obrazują sytuację. W momencie przeprowadzania spisu (maj 2002 r.) uczniowie ostatnich klas, we wszystkich typach szkół, nie posiadali jeszcze świadectwa ukończenia szkoły, tym samym został im określony niższy poziom wykształcenia. Dane spisowe dotyczą zatem raczej sytuacji z początku roku szkolnego (lub z końca roku kalendarzowego 2001).

W publikacji zastosowano następującą klasyfikację poziomu wykształcenia:

- wyższe
- policealne
- średnie zawodowe
- średnie ogólnokształcące
- zasadnicze zawodowe
- podstawowe ukończone
- podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

GOSPODARSTWA DOMOWE

Osoby mieszkające w mieszkaniach lub zamieszkałych pomieszczeniach nie będących mieszkaniami (np. strych, barakowóz, przyczepa kempingowa, barka) tworzą gospodarstwa domowe.

Przez gospodarstwo domowe rozumie się zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. Jeżeli któraś z osób mieszkających razem utrzymuje się oddzielnie, osoba ta tworzy oddzielne jednoosobowe gospodarstwo domowe.

W spisywanym pomieszczeniu mogło mieszkać jedno, dwa, trzy lub więcej gospodarstw domowych.

W każdym gospodarstwie domowym wyodrębniano „głowę” gospodarstwa, wobec której ustalano stosunek pokrewieństwa (powinowactwa) wszystkich pozostałych członków gospodarstwa domowego.

Głową gospodarstwa domowego w rozumieniu spisu jest ta osoba, która całkowicie lub w przeważającej części dostarcza środków utrzymania danemu gospodarstwu domowemu. Jeżeli dwie lub więcej osób dostarczają środków utrzymania w jednakowym stopniu, za głowę gospodarstwa domowego uznaje się tę osobę, która tymi środkami rozporządza.

Gospodarstwo domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) jest to gospodarstwo, w którym jeden z członków jest użytkownikiem gospodarstwa rolnego, działki rolnej lub właścicielem zwierząt gospodarskich.

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA

W spisie zastosowano definicje aktywności ekonomicznej zalecane przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ i Urząd Statystyczny Wspólnot Europejskich (EUROSTAT). Zgodnie z tymi zaleceniami przedmiotem badania była **bieżąca aktywność ekonomiczna**, oznaczająca aktywność lub bierność zawodową w okresie badanego tygodnia.

Ludność aktywna zawodowo (inaczej mówiąc siła robocza) obejmuje wszystkie osoby uznane za pracujące lub bezrobotne, zgodnie z definicjami podanymi niżej.

Współczynnik aktywności zawodowej jest to udział osób aktywnych zawodowo w liczbie ludności ogółem oraz danej grupy (wyróżnionej ze względu na płeć, miejsce zamieszkania, wiek, status na rynku pracy lub poziom wykształcenia). Został wyliczony po wyeliminowaniu z liczby ogółem osób, dla których nie ustalono informacji o rozpatrywanych cechach.

Do **pracujących** zaliczono wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia:

- wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód tzn. były zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym (lub dzierżawionym) gospodarstwie rolnym lub prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem, pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
- nie wykonywały pracy (np. z powodu choroby, urlopu, przerwy w działalności zakładu, trudnych warunków atmosferycznych, strajku), ale formalnie miały pracę jako pracownicy najemni bądź pracujący na własny rachunek.

Do pracujących — zgodnie z międzynarodowymi standardami — zaliczani byli również uczniowie, z którymi zakłady pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymywali wynagrodzenie.

Wskaźnik zatrudnienia jest to udział osób pracujących w liczbie ludności ogółem oraz danej grupy. Został wyliczony po wyeliminowaniu z liczby ogółem osób, dla których nie ustalono informacji o rozpatrywanych cechach (płeć, miejsce zamieszkania, wiek, status na rynku pracy lub poziom wykształcenia)

Do **pracujących w swoim gospodarstwie rolnym (na działce rolnej)** zaliczono osoby pracujące wyłącznie lub głównie:

- w indywidualnych gospodarstwach rolnych powyżej 1 ha, z wyłączeniem gospodarstw produkujących wyłącznie na potrzeby własne,
- na działkach rolnych (do 1 ha użytków rolnych łącznie), z wyłączeniem działek produkujących wyłącznie lub głównie na potrzeby własne,
- jako właściciele zwierząt gospodarskich, z wyłączeniem produkujących wyłącznie lub głównie na potrzeby własne.

Klasyfikacja statusu zatrudnienia oparta została na *International Classification of Status in Employment (ICSE)* i wyróżnia następujące kategorie pracujących:

- **pracownicy najemni** — osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy w przedsiębiorstwie publicznym lub u pracodawcy prywatnego; do tej kategorii zaliczono również osoby wykonujące pracę na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło, osoby wykonujące pracę nakładczą, duchownych, a także uczniów, zatrudnionych na podstawie umowy o naukę zawodu lub przyuczenie do pracy, jeżeli otrzymywali wynagrodzenie.
- **pracujący na własny rachunek** — osoby, które prowadzą własną działalność gospodarczą; do tej kategorii zaliczono również agentów (we wszystkich rodzajach agencji) oraz członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych; wśród pracujących na własny rachunek wyróżnia się dwie grupy:
  - pracodawców, tj. zatrudniających co najmniej 1 pracownika najemnego na stałe (tj. na czas nieokreślony),
  - osoby niezatrudniające pracowników najemnych
- **pomagający bezpłatnie członkowie rodziny** — osoby, które bez umownego wynagrodzenia pomagają w prowadzeniu rodzinnej działalności gospodarczej.

W kategorii pracowników najemnych wyróżniono osoby **pracujące w pełnym i niepełnym wymiarze czasu pracy**:

- **pracownicy najemni pełnozatrudnieni** — to osoby, które pracują w pełnym wymiarze godzin pracy obowiązującym w danej jednostce, na danym stanowisku pracy lub w danym zawodzie; do pracowników pełnozatrudnionych zalicza się również osoby, które zgodnie z obowiązującymi przepisami pracują w skróconym czasie pracy, osoby zatrudnione na podstawie umowy zlecenia, umowy o dzieło, wyboru lub wykonujących pracę nakładczą jeżeli przepracowali w badanym tygodniu co najmniej 36 godzin,
- **pracownicy najemni niepełnozatrudnieni** — to osoby, które zgodnie z zawartą umową pracują w niepełnym wymiarze godzin pracy obowiązującym w danym zakładzie pracy, na danym stanowisku lub w danym zawodzie.

Informacje o **zawodach wykonywanych** przez pracujących w głównym miejscu pracy prezentowane są w układzie **Klasyfikacji Zawodów i Specjalności** opracowanej w 1995 roku przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych na podstawie „Międzynarodowej Klasyfikacji Zawodów ISCO–1988” (*„International Standard Classification of Occupations ISCO–1988”*), zalecanej do stosowania przez Międzynarodową Organizację Pracy.

Dane o **miejscu pracy** osób pracujących prezentowane są w układzie **Polskiej Klasyfikacji Działalności** (PKD). PKD została opracowana na podstawie wydawnictwa Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich EUROSTAT — *„Nomenclature des Activites de Communate Europeenne — NACE rev. 1”*

Pracujący mogą należeć do jednego z trzech sektorów ekonomicznych, na które składają się określone sekcje PKD:

- rolniczy   Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; Rybołówstwo i rybactwo,
- przemysłowy   Górnictwo i kopalnictwo; Przetwórstwo przemysłowe,
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę;
Budownictwo,
- usługowy   pozostałe sekcje.

Praca główna — dla osób, które wykonują więcej niż jedną pracę, oznacza taką, która zwykle zajmuje najwięcej czasu. Jeżeli dwie (lub więcej) prace zajmują taką samą ilość czasu, pracą główną jest ta, która przynosi wyższy dochód.

Praca dodatkowa oznacza tę, która zajmuje zwykle najwięcej czasu spośród innych prac, poza pracą główną. Jeżeli prace dodatkowe zajmują taką samą ilość czasu, wybrano tę, która przynosi wyższy dochód.

Bezrobotni są to osoby w wieku 15–74, które spełniły jednocześnie trzy warunki:

- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,
- aktywnie poszukiwały pracy, tzn. podjęły konkretne działania w ciągu 4 tygodni (wliczając jako ostatni — tydzień badany), aby znaleźć pracę,
- były gotowe (zdolne) podjąć pracę w tygodniu badanym lub następnym.

Do bezrobotnych zostały zaliczone także osoby, które nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie.

Stopa bezrobocia jest to udział osób bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo ogółem oraz danej grupy. Została wyliczona po wyeliminowaniu z liczby ogółem osób, dla których nie ustalono informacji o rozpatrywanych cechach (płeć, miejsce zamieszkania, wiek lub poziom wykształcenia).

Ludność bierną zawodowo (tzn. pozostająca poza siłą roboczą) stanowią osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne, tzn. osoby, które w badanym tygodniu:

- nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały,
- nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie były zdolne (gotowe) do jej podjęcia w tygodniu badanym i następnym.

W niniejszej publikacji dla pokazania zmian w czasie zamieszczono również tablicę przeglądową zawierającą wyniki narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań, przeprowadzonego w 1988 r. W związku z tym, że przed 1990 r. nie notowano w Polsce zjawiska bezrobocia, to w spisie 1988 wyróżniono tylko dwie kategorie ludności: czynnych i biernych zawodowo. W spisie ludności 1988 do **czynnych zawodowo** zaliczano:

- osoby pracujące, dla których praca była głównym źródłem utrzymania oraz
- osoby posiadające główne niezarobkowe źródło i jednocześnie pracujące (praca stanowiła dla nich dodatkowe źródło utrzymania).

Jako **biernych zawodowo** traktowano osoby posiadające wyłącznie własne niezarobkowe źródło utrzymania oraz wszystkie osoby pozostające na utrzymaniu.

W tablicach zamieszczonych w części analitycznej do grupy osób o wykształceniu podstawowym ukończonym i nieukończonym wliczono także osoby bez wykształcenia szkolnego.

W części analitycznej wskaźniki aktywności ekonomicznej (współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia) oraz wskaźniki struktury obliczono po wyeliminowaniu z liczby ogółem osób, dla których nie ustalono informacji o rozpatrywanych cechach (płeć, miejsce zamieszkania, wiek, status na rynku pracy lub poziom wykształcenia, a w przypadku bezrobotnych okresu poszukiwania pracy).